

Міністерство освіти ПМР
ДОЗ ДПО «Інститут розвитку освіти і підвищення кваліфікації»

НАВКОЛИШНІЙ СВІТ

Підручник для 1 класу
загальноосвітніх шкіл

*Допущено Міністерством освіти
Придністровської Молдавської Республіки*

Тирасполь
2015

Автори-укладачі:
В.В. Іванова, Н.Я. Боєва, М.В. Свинаренко, О.І. Сич

Умовні позначки

Усі текстові завдання підручника читає вчитель або учні, які вміють читати

робота в парі

подумай, дай відповідь

запам'ятай

це цікаво

прочитай з батьками

поспостерігай

Навколишній світ: Підручник для 1 класу загальноосвітніх шкіл / Авт.-укл. В.В. Іванова, Н.Я. Боєва, М.В. Свинаренко та ін. – Тирасполь: ДОЗ ДПО «ІРОіПК», 2015.–102 с.: іл.

ББК 2 я 721

Дорогі діти!

Ви, напевно, звертали увагу на те, що навколо нас багато різних предметів, речей і явищ. Але найбільш цікавими серед них є люди, тобто ми з вами. Щоб дізнатися більше нового й цікавого про людей, явища природи, рослини і тварини, вам потрібен помічник. Ним буде підручник, який ви тримаєте в руках.

Підручник допоможе краще пізнати та зрозуміти навколишній світ, самих себе, свій край, свою Батьківщину – Придністровську Молдавську Республіку.

Ви отримаєте відомості про багато цікавих і важливих речей, зрозумієте, що треба робити, щоб охороняти природу, як зробити так, щоб наш край з року в рік в ставав ще красивішим.

Бажаємо вам успіхів у навчанні та в пізнанні навколишнього світу!

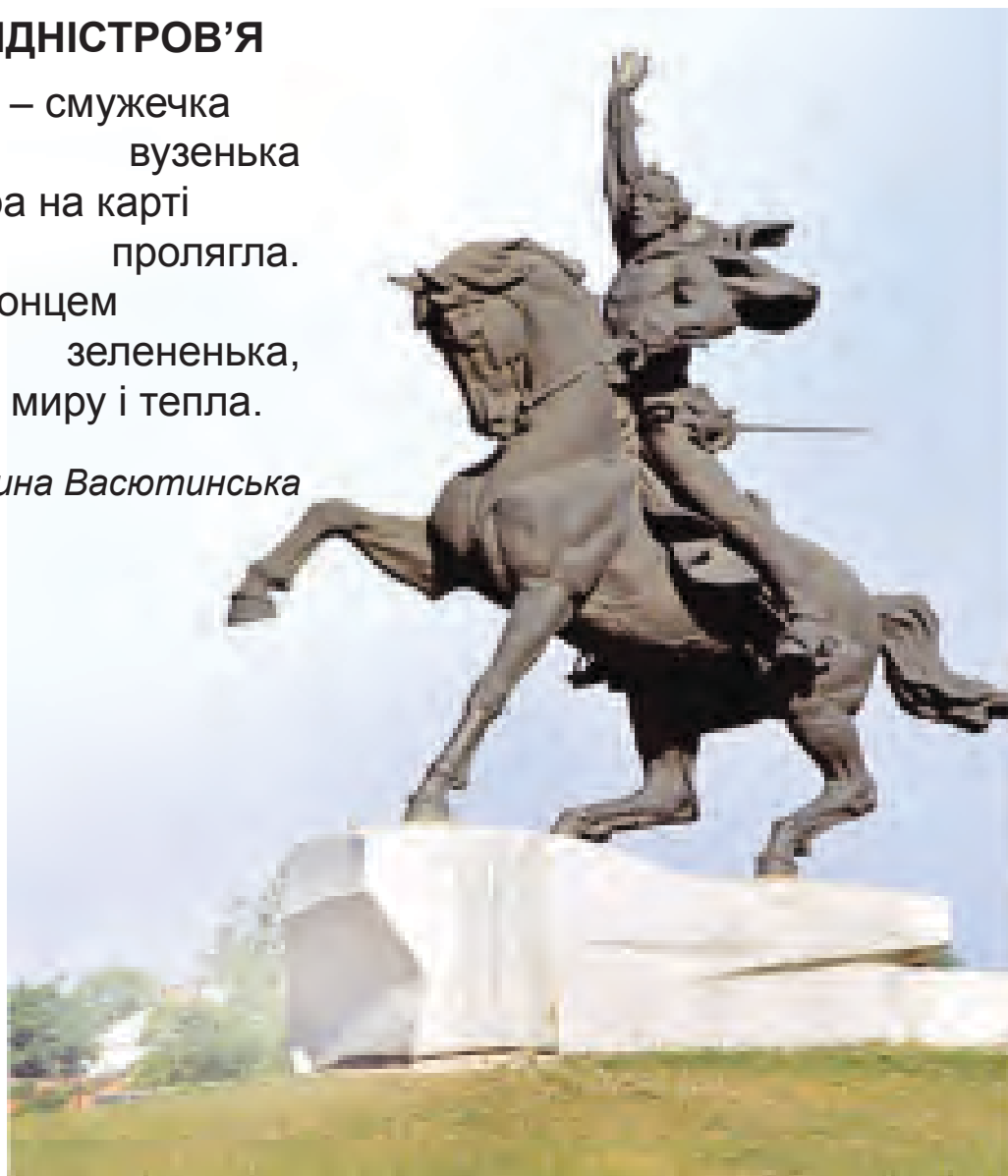
КРАЇНА, ДЕ МИ ЖИВЕМО

НАШЕ ПРИДНІСТРОВ'Я

Придністров'я – смужечка
вузенька
Вздовж Дністра на карті
пролягла.
Розцвіла під сонцем
зелененька,
Це – частинка миру і тепла.

Галина Васютинська

У кожної людини є місце, де вона народилася, де пройшли її дитячі роки, де живуть її батьки та близькі люди. Це місце називається **Батьківщина**.

Наша Батьківщина – Придністровська Молдавська Республіка.

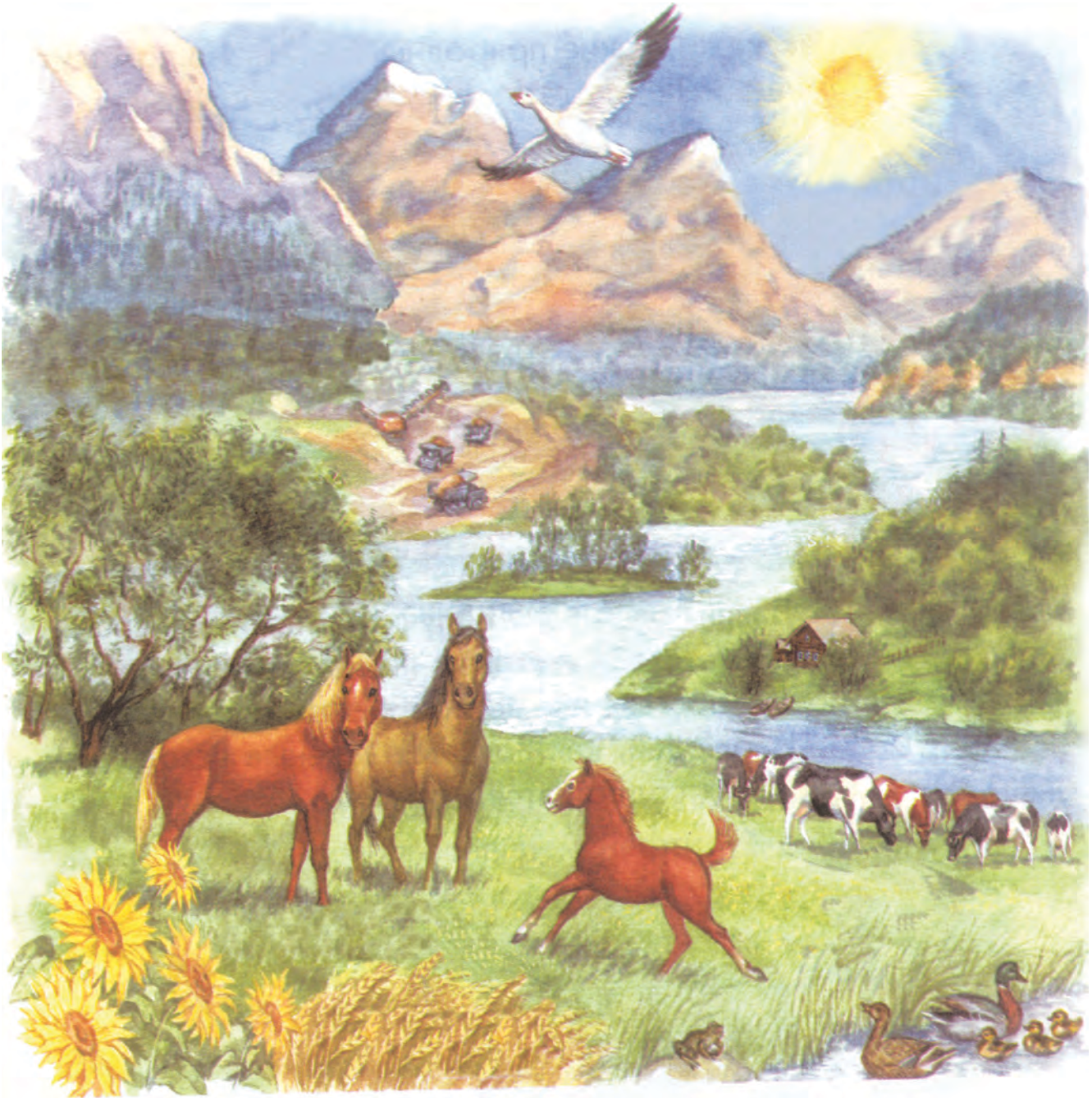
У кожній державі є головне місто – **столиця**. Столиця ПМР – місто Тирасполь.

1. Як називається головне місто будь-якої держави?
2. Назви столицю нашої республіки.
3. Назви місто (або село), у якому ти живеш.

Придністровська Молдавська Республіка
Столиця

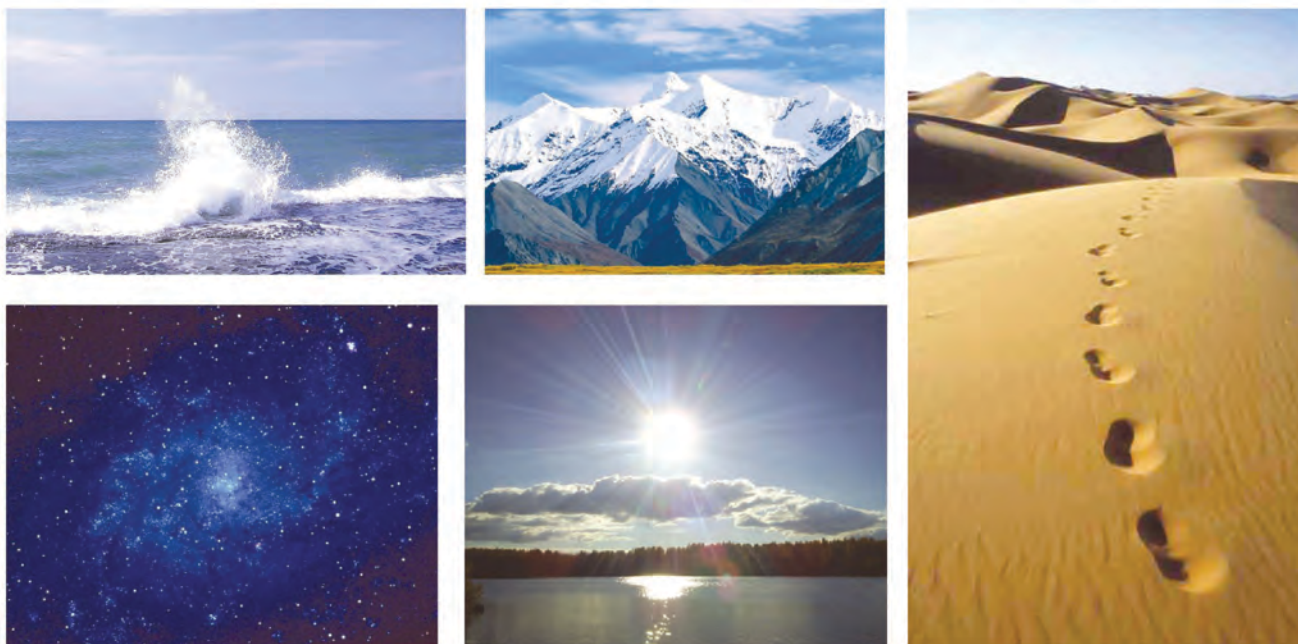
НАС ОТОЧУЄ ПРИРОДА

Розглянь малюнок. Назви те, що зроблено руками людини. Інші об'єкти можна назвати одним словом – **природа**.

Їх можна поділити на дві групи.

На які групи їх поділяють?

Сонце, вода, пісок, гори, зірки – це **нежива природа**.

Рослини, тварини – це **жива природа**.

Як розрізнати об'єкти неживої та живої природи?

Всі живі організми народжуються, ростуть, дихають, живляться, розмножуються та відмирають.

Це рослини. Назви їх. До об'єктів якої природи вони відносяться?

А гриби?

Це тварини. Назви їх. До об'єктів якої природи вони відносяться?

А людина?

Сонце, повітря, вода, пісок, зірки, гори – це нежива природа.

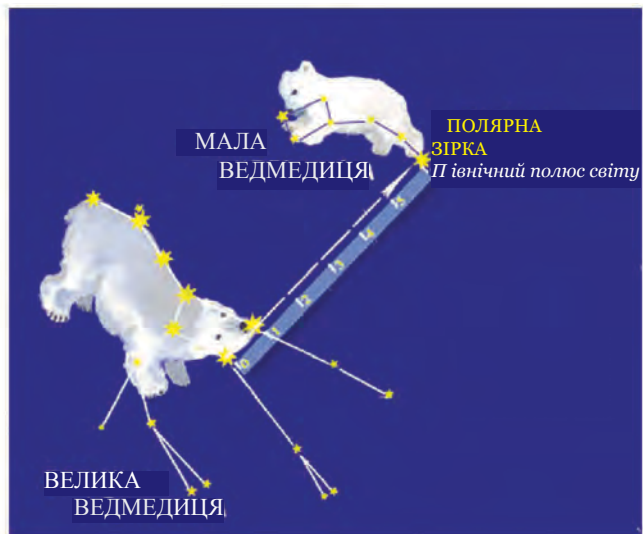
Рослини, гриби, тварини, люди – жива природа.

Жива природа
Нежива природа

ЗІРКИ ТА ПЛАНЕТИ

На нічному небі в ясну погоду ми бачимо зірки й Місяць. Зірок на небі багато, але люди навчилися виділяти групи зірок – **сузір'я**. Деякі з них тут зображені.

Зірки знаходяться від нас на величезній відстані. **Найближча зірка – Сонце.** Це величезна розпечена куля.

Які спостереження доводять, що Сонце – розпечена куля і від неї ми отримуємо тепло?

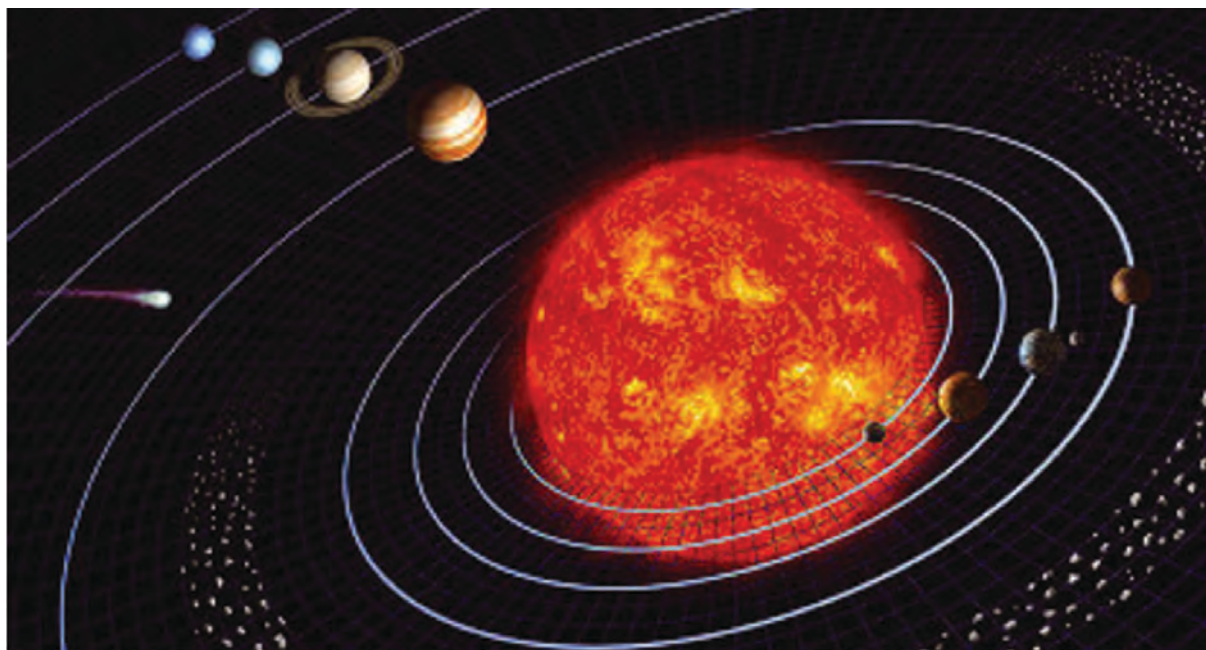
Навколо Сонця обертаються **8 планет.** Одна з них – **планета, на якій ми живемо, – Земля.** У кожної планети свій шлях, який називається **орбіта.**

Запам'ятати назви та черговість планет тобі допоможе «астрономічна» лічилка:

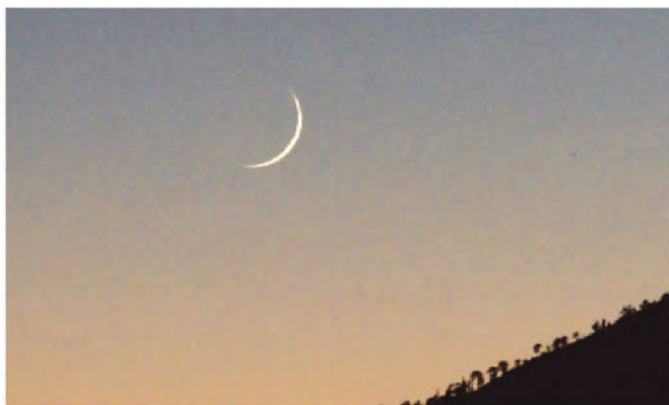
По порядку всі планети
Вмить назве будь-хто із нас:
Раз – Меркурій,
Два – Венера,
Три – Земля,

Чотири – Марс.
П'ять – Юпітер,
Шість – Сатурн,
Сім – Уран,
За ним – Нептун.

Аркадій Хайт

У деяких планет є супутники. Супутник планети Земля – Місяць. Частіше ми бачимо не весь Місяць, а його частину. Ту, яка в цей момент освітлена Сонцем. Видиму частину Місяця люди називають **місяцем**.

1. Що таке Сонце?
2. Як називається супутник Землі?
3. Скільки планет обертається навколо Сонця?
4. Як називається шлях, яким рухаються планети?

**Зірки, Сонце – зірка, планети
Місяць – супутник Землі**

ЗЕМЛЯ – НАШ ДІМ

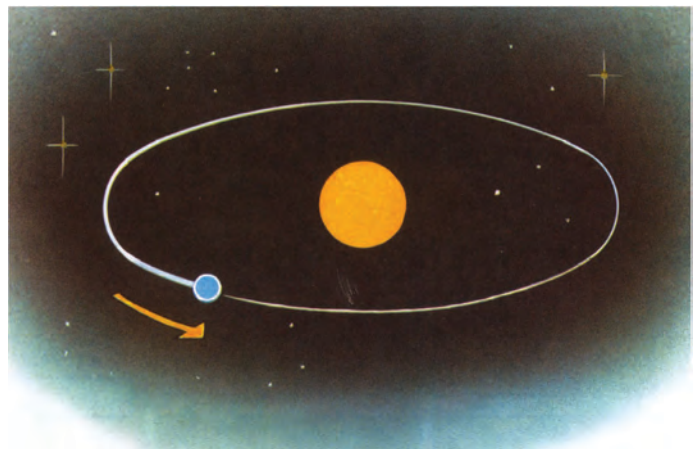
Земля – наша рідна планета.

Такою побачили Землю космонавти – красива блакитна куля, оточена вихорами білих хмар.

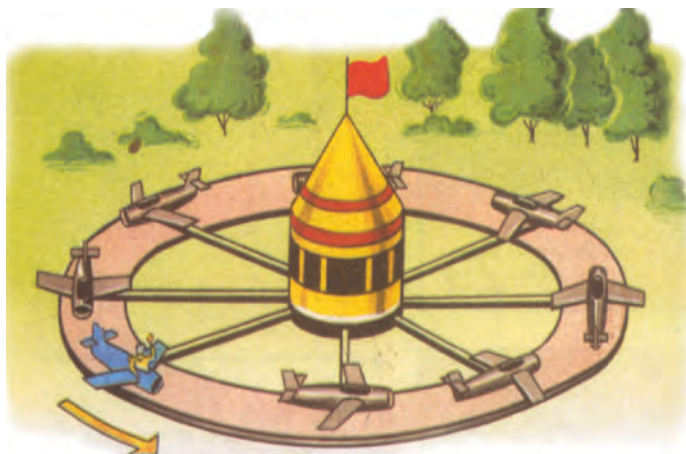
Для вивчення Землі була створена її модель – **глобус**.

Земля – непосида, вона постійно **рухається навколо Сонця** – джерела тепла та світла.

Повне коло навколо Сонця Земля робить за один рік. За цей час встигає відбутися зміна всіх пір року.

Розглянь малюнок – він допоможе тобі зрозуміти, як рухається Земля.

Рухаючись навколо Сонця, Земля ще й обертається навколо своєї осі, як іграшкова дзиґа.

Один оберт навколо осі Земля робить за добу. За цей час відбувається зміна дня й ночі.

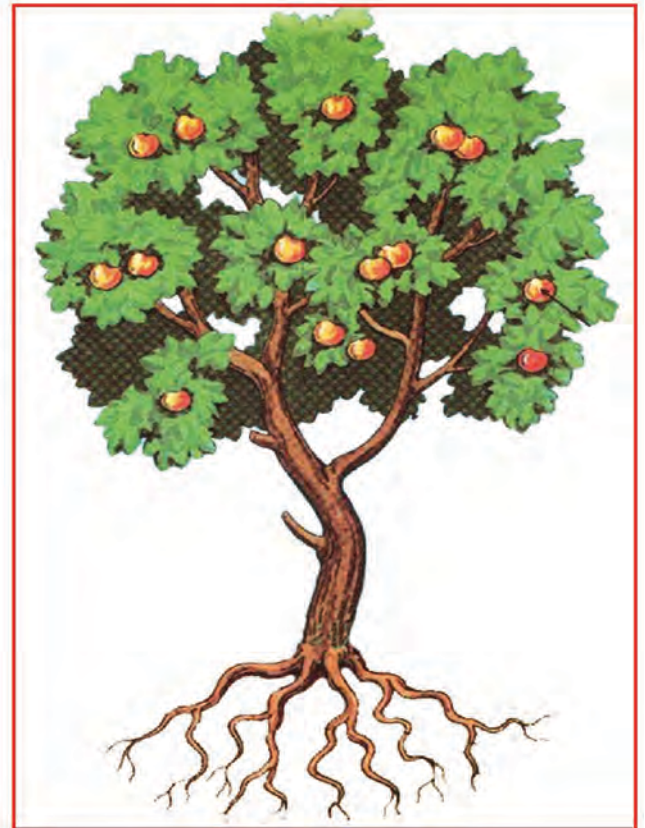
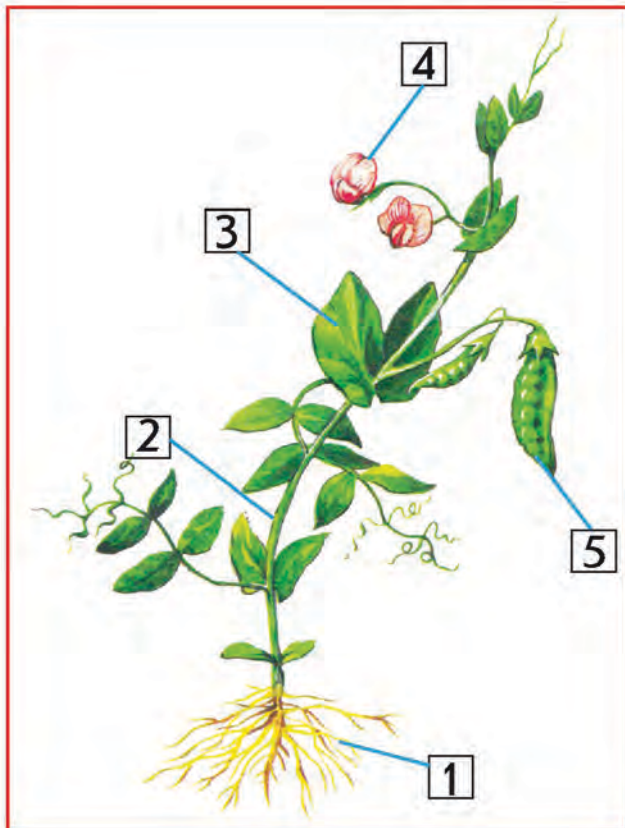
**Земля постійно рухається навколо Сонця.
І при цьому обертається навколо своєї осі.**

1. На якому місці від Сонця в ряді планет знаходиться Земля?
2. Як рухається Земля?
3. За який час Земля робить повний оберт навколо Сонця?
4. Чому відбувається зміна дня й ночі?

Земля – планета, глобус – модель Землі

ЩО СПІЛЬНОГО У РІЗНИХ РОСЛИН

Знайди на малюнку частини рослини:

1. Корінь.
2. Стебло.
3. Листок.
4. Квітка.
5. Плід з насінням.

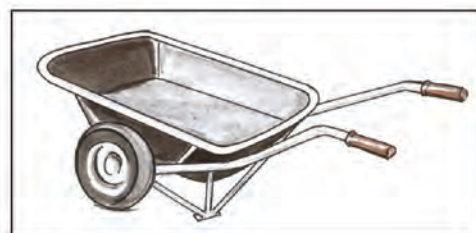
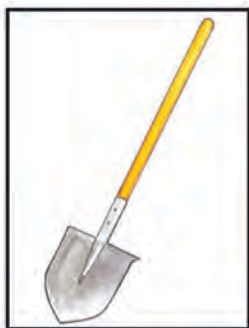
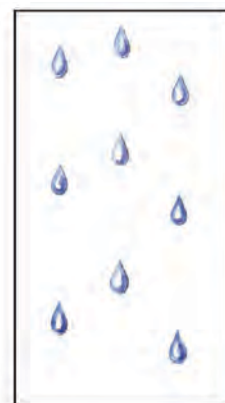
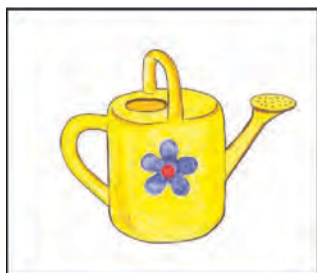
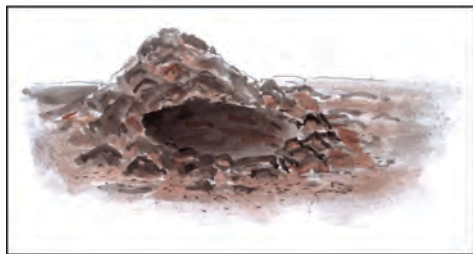
1. Які частини рослини розташовані над землею?
2. Які частини рослини розташовані під землею?
3. Подумай, навіщо рослині корінь.
4. Що з'являється в рослин на місці квіток?

Корінь, стебло, листя, квіти, плоди з насінням – це частини рослини.

1. Які умови потрібні рослині для життя?
2. Розглянь малюнки й вибери тільки те, без чого рослини не могли б рости, давати плоди.

Для зростання і розвитку рослинам необхідні повітря, тепло та світло, ґрунт, вода.

Корінь, стебло, листя, квіти, плоди, насіння

РОСЛИНИ ТА ЇХНЄ РІЗНОМАНІТТЯ

Рослини – це частина живої природи.

береза

смородина

гвоздика

жито

Якій із цих рослин підходить назва: **дерево, кущ, трав'яниста рослина?**

Опиши зовнішній вигляд кожної рослини. Назви головну ознаку, яка допоможе тобі визначити дерево, кущ, трав'янисту рослину.

У дерев один здерев'янілий стовбур, у кущів їх декілька. У трав'янистих рослин гнучке соковите стебло.

Ознайомся ближче з деякими рослинами, що ростуть у Придністров'ї.

ДУБ

Загадки

Дерево росте крислате,
Листям різьбленим багате.
Примостились під листочки
В шапочках його синочки.

Живе один батько і тисяча синів,
Всім шапки справляє, а собі не має.

Це довговічне та найміцніше дерево наших лісів. Плоди його – жолуді. Багато жолудів з'їдають сойки, лісові полівки, миші. Дуби утворюють красиві гаї – діброви.

КЛЕН одразу впізнаєш за його візерунковим листям, схожим на руку з розчепі-реними пальцями. Багато дерев спочатку листя роз-пускають, а потім цвісти починають. А клен, навпа-ки: спочатку цвіте. Крила-те насіння клена схоже на

пропелери. Клен – музичне дерево. З нього роблять дзвінки скрипки.

ШИПШИНА

Загадка

Стережуть колючки їй
Цвіт весняний запашний,
А осінньої години –
Червонясті намистини.

Шипшину називають ще дикою трояндою. Це тому, що з неї вирощено багато садових троянд. Це лікарська рослина, багата вітаміном С.

КАЛИНА

Калина – кущ висотою до 4 метрів із красивим широким листям. Назва «калина» підказана яскраво-червоним, ніби розпеченим (калити – розжарювати, гартувати) кольором ягід рослини. Дуже ошатно виглядає ця рослина в травні-червні в білому мереживному вбранні. Восени ягоди мають гіркуватий смак. Але після морозу цей смак пом'якшується.

Калина – лікарська рослина. Для лікування використовують і кору, і плоди. Крім того, з ягід калини готують пастилу, мармелад, повидло, начинку для пирогів, а також особливий кисіль – «калинник».

ПРОЛІСКИ

Проліски часто зустрічаються в лісах нашого краю. Ці красиві сині зірочки починають цвісти в березні-квітні. Але цим рослинам загрожує зникнення. Люди щорічно масово знищують їх.

ГРИЦИКИ

Свою міжнародну назву «пастуша сумочка» ця рослина отримала через схожість трикутних плодів з сумкою пастухів.

А українська назва, за легендою, походить від імен синів однієї вдови. Вона дуже любила свого чоловіка і синів назвала його іменем – Григорієм, Грицем і Грициком.

Часто рослина зустрічається на полях, пустках, узбіччях доріг. Хоча вона звичайний бур'ян, її використовують в медицині.

1. До якої частини природи відносяться рослини?
2. Чим відрізняються рослини?
3. Скільки здерев'янілих стовбурів у дерева?
4. Скільки здерев'янілих стовбурів у куща?
5. Які рослини називають трав'янистими?
6. Які рослини часто можна зустріти в наших краях?
7. Що цікавого ти дізнався про них?

**Дерева, кущі, трав'янисті рослини,
стовбур, стебло**

ОСІНЬ У ПРИРОДІ. ЛИСТЯНІ ТА ХВОЙНІ РОСЛИНИ

Осінь у Придністров'ї – найчудовіша пора року. Листочки листяних рослин забарвлюються в жовті, помаранчеві, золотисті, червоні та багряні кольори.

Тиха, тепла, ясна погода стоїть до жовтня, а іноді й до листопада. Хоча бувають і ранні заморозки. Найбільше дощів випадає в жовтні.

Осінь. Похолодало

Через зникання корму в теплі краї відлітають солов'ї, зяблики, ластівки, стрижі, трясогузки, дикі гуси та качки.

Перелітні птахи Придністров'я

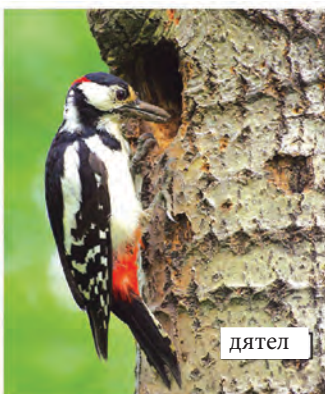

Горобці, ворони, синиці, сороки, граки мешкають у нас увесь рік і не відлітають навіть у найсуворіші зими.

Птахи, що зимують у Придністров'ї

голуб

дятел

сіра ворона

синиця

грак

сорока

Їжаки, ховрахи, кажани жиріють і впадають в кінці осені в сплячку.

Дикі кабани, лисиці, зайці корму не запасують і не впадають у сплячку.

Влітку та восени йде заготівля кормів для домашніх тварин і збирання врожаю.

1. Як ти думаєш, з яких дерев ці листки?
2. Що з ними відбувається восени?

Восени у листяних дерев змінюється забарвлення листя, і починається листопад.

Чи знаєш ти, що голки ялини й сосни – це теж листки, тільки іншої форми?

Їх називають **хвоєю**.

Якого кольору хвоя цих дерев восени та взимку?

Дерева й кущі бувають хвойні та листяні. Листочки хвойних рослин залишаються зеленими цілий рік.

1. Які птахи відлітають від нас у теплі краї?
2. Назви птахів, які зимують у Придністров'ї.
3. Як готуються до зими тварини нашого краю?
4. Чим різняться восени листяні та хвойні рослини?

Хвоя

ДИКОРОСЛІ ТА КУЛЬТУРНІ РОСЛИНИ

Де ростуть рослини?

На які групи їх можна поділити?

Рослини лісів, луків, водойм називають дикорослими.

Дикорослі рослини

Рослини, які вирощує людина, називають культурними рослинами.

Культурні рослини

Одні з них люди садять на городах – це городні рослини (овочі)

У садах ростуть **садові рослини (фрукти, ягоди).**

На клумбах і на підвіконнях ростуть декоративні рослини.

Рослини клумб і квітників

ірис

нарциси

петунії

айстри

гладіолус

чорнобривці

Кімнатні рослини

фікус

алоє

сансевієрія

кала

кактус

бегонія

фіалка

Ти вже знаєш, які умови необхідні рослинам для життя.

А як ти думаєш, чи може людина жити без рослин?

Деревні рослини людина використовує для будівництва, виготовлення меблів. Багато рослин людина вживає в їжу. Рослини лікують людину. Квіти прикрашають наше життя.

Умій милуватися рослинами в природі й ніколи не рви їх. Зірвані рослини швидко гинуть.

Хто вчинив правильно?

Діти гуляли в парку. На галявинці буяють ромашки, дзвіночки, польова гвоздика.

– Зберемо букет! – вигукнула Оля.

– Зірвемо кілька квіток, – сказав Мишко.

– Краще помилуємося, – запропонувала Оленка.

Вмійте любити природу

Вам у походи ходити

І мандрувать, любі діти.

Вмійте ж природу любити,

Кожній стеблині радіти.

В полі, у лісі, над яром –

квіти, дерева і трави...

Цвіту не вирви задаром,

Гілки не втни для забави.

Петро Сиченко

1. Які рослини називають дикорослими, а які культурними?

2. Які культурні та дикорослі рослини ростуть біля твого будинку?

3. Для чого людині необхідні рослини?

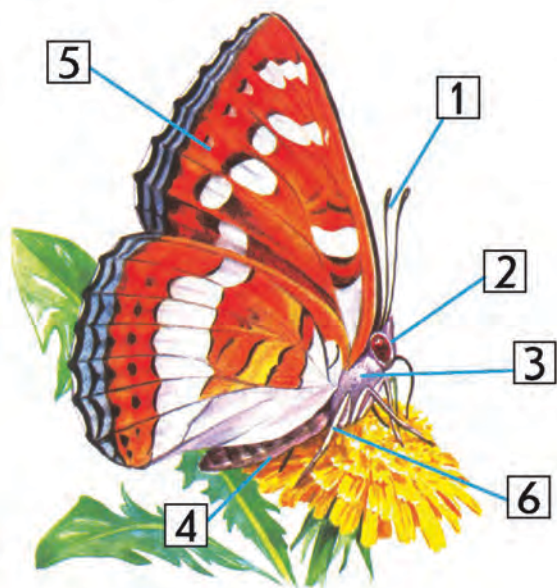
4. Дізнайся у дорослих, як називаються кімнатні рослини, що ростуть у тебе вдома.

Дикорослі рослини
Культурні рослини

ХТО ТАКІ КОМАХИ?

Тварини різних груп відрізняються тим, як влаштоване їхнє тіло, чим воно вкрите. За однаковими ознаками різних тварин об'єднують в одну групу.

Найчисленніша група тварин – **комахи**. Їхнє тіло насічене на три частини: голова, груди, черевце. У них три пари ніг, є чутливі вусики – антени.

1. Вусики.
2. Голова.
3. Груді.
4. Черевце.
5. Крила.
6. Ноги.

Серед комах, що живуть у Придністров'ї, багато жуків.

У наших лісах можна зустріти великого **жука-оленя**. Його довжина разом з «рогами» досягає 8 см.

Жук-носоріг захищає великим рогом свої володіння.

Красотіл пахучий – хижак, він рятує ліс від різних гусениць.

Дубовий вусань знаменитий своїми довгими вусами.

Довжина тіла досягає 5 см, а от вуса в кілька разів довші за тіло.

Метелики – дуже красиві комахи. Їхні крила вкриті різнокольоровими лусочками.

Махаон – найбільший і найкрасивіший метелик, що мешкає в нашій республіці. Цей рідкісний метелик занесений до Червоної книги ПМР.

Комахи – це тварини, у яких 6 ніг.

Хто тут зайвий?
Порахуй, скільки ніг у павука.

Перевір себе: павук – це не комаха.

Серед цих тварин є ті, якими милуються люди. На інших буває неприємно дивитися. Але...

Всі рослини, тварини дивовижні й потрібні природі. Не губи їх.

Всі-всі-всі,
хто є на землі,
Нам дуже потрібні,
великі й малі!
Не можна ніяк
без чудовиськ химерних

І навіть без злих
хижаків ненажерних!
На всіх-всіх-всіх
тримається світ,
Про це забувати
ніколи не слід!

Борис Заходер

1. Скільки ніг у комах?
2. Чи можна павука назвати комахою? Чому?
3. Які комахи носять імена звірів?

Комахи

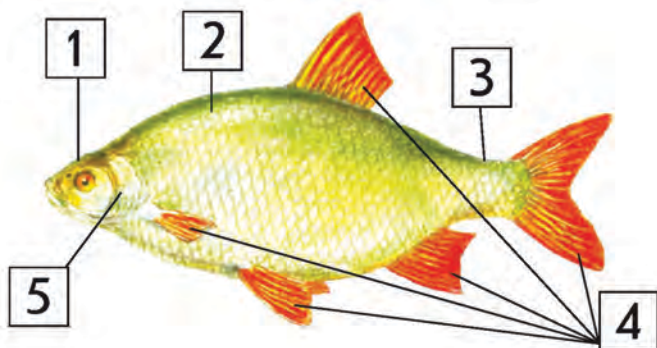
ХТО ТАКІ РИБИ?

Загадка

По землі не ходжу,
Рот є – не говорю,
Очи є – не блимаю,
Крила є – не літаю.

Риби живуть у воді. Дихають вони **зябрами**. Тіло риб вкрите **лускою**. Плавники та хвіст допомагають рибам пересуватися у воді.

1. Голова.
2. Тулуб.
3. Хвіст.
4. Плавці.
5. Зяброва кришка.

Чи знаєш ти, чому наша республіка називається Придністровською?

Річка Дністер дає життя багатьом живим організмам. На жаль, кількість риби в річці за останні роки різко зменшилася. Як думаєш, чому?

Найпоширенішими серед них є окунь, карась, тарань, лящ, щука, короп, сом.

Риби живуть у **солоній** (моря, океани) і **прісній** (ріки, озера) воді.

Риби, що живуть у Дністрі

окунь

сом

карась

щука

Морські риби

акула

тріска

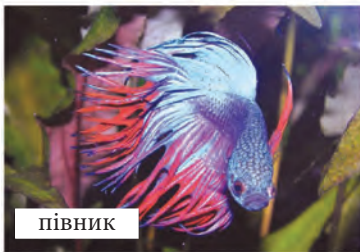

камбала

морський окунь

Акваріумні риби

півник

вуалехвіст

гупі

скалярія

Риби – тварини, що живуть у воді. Їхнє тіло вкрите лускою.

1. Чим вкрите тіло риб?
2. За допомогою чого пересуваються риби?
3. Як ти думаєш, чи можуть річкові риби жити в морі, а морські – в річці?

Риби, зябра, луска

ХТО ТАКІ ПТАХИ?

Птахи відрізняються тим, що їхнє тіло вкрите **пір'ям**, у них є **крила**, **дві ноги** і **дзьоб**.

Пір'я у птахів різне. Одні пір'їни захищають птахів від холоду, інші дозволяють їм літати. За допомогою дзьоба птахи добувають їжу, приводять до ладу своє пір'я, в'ють гнізда, доглядають за пташенятами, подають сигнали.

Деякі птахи відлітають зимувати в теплі краї. Це **перелітні птахи**.

Ті, хто залишається зимувати, – це **осілі або зимуючі птахи**.

1. Голова.
2. Крила.
3. Дзьоб.
4. Ноги.
5. Шия.
6. Тулуб.
7. Хвіст.

Перелітні птахи Придністров'я

Жайворонок

Зовні непримітний птах полів і лугов. Але прекрасну пісню жайворонка не сплутаєш з піснями інших птахів. Жайворонок співає на льоту.

Трясогузка

Струнка, з довгим хвостиком, що весь час похитується, вона не боїться холоду і швидко бігає по берегах річок і струмків.

Біла лелека

Великі довгоногі птахи з довгими шиями та дзьобами. Лелека видає гучний тріск дзьобом. Живе зазвичай поблизу житла людини.

Ластівка

Цю птицю легко впізнати за довгими гострими крилами і роздвоєним хвостом. У народі кажуть: якщо ластівка оселилася під дахом будинку, це на щастя.

Осілі птахи нашої республіки

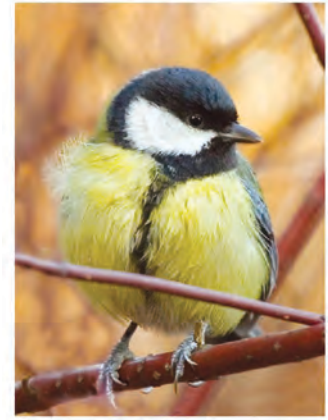

Дятел

Кращі «лікарі» наших лісів – це дятли. Вони дійсно лікують дерева, знищуючи личинок комах. Дзьоб у дятла довгий і сильний.

Синиця

Спритна, рухлива пташка. Вона не летить на зимівлю в теплі краї. Синиця харчується комахами, павуками, насінням.

Горобець

І в галасливих містах, і в тихих селах можна зустріти маленьку жваву пташку – горобця.

Сорока

Великий красивий чорно-білий птах. Сорока – торохтійка. Сорочий переполох – сигнал для звірів, що небезпека поруч.

Але навіть осілим птахам взимку буває важко добувати корм.

Як можна допомогти птахам взимку?

— Алло! Алло! Дівчата і хлоп'ята,
Вже вітерець подув холоднуватий.
Час для птахів робити годівниці,
Щоб врятувались від морозів птиці!
Як вірний друг, живе пташина кожна!
І нам про друзів забувать не можна!

Володимир Орлов

Птахи – тварини, тіло яких вкрите пір'ям.

У птахів дві ноги.

1. За якою ознакою ми безпомилково визначаємо птахів?
2. Чому синичок можна влітку зустріти в лісі, а взимку в місті?
3. Чому деякі птахи відлітають восени у вирій?
4. Яких перелітних і осілих птахів Придністров'я ти знаєш?

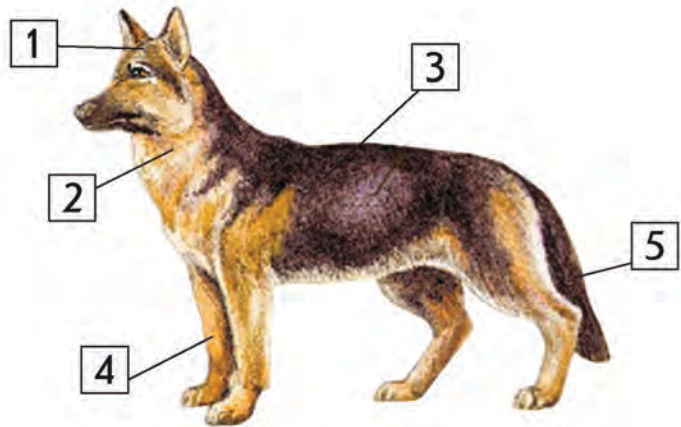
Перелітні птахи

Осілі птахи

ХТО ТАКІ ЗВІРІ?

У звірів **дві пари кінцівок**. У більшості з них тіло вкрите шерстю. Своїх дитинчат вони вигодовують молоком, тому їх ще називають **ссавцями**.

1. Голова.
2. Шия.
3. Тулуб.
4. Лапи.
5. Хвіст.

Відгадай загадки

Влітку сірий,
Взимку білий.

Звірятко просто ти впізнаєш,
Бо є такі примітки:
Узимку шубка вся сіренька,
А от руденька – влітку.

Відгадав? Правильно, перша загадка про зайця, а друга про білку

Але в нашому краї зайцям і білкам не підходять ці загадки. У нас водяться зайці-русаки, які не змінюють своє сіре забарвлення на біле, тільки боки у них трохи світлішають. Те ж саме спостерігається й у білки.

На території Придністров'я зустрічається 68 видів ссавців. Познайомся з деякими із них.

Лисиця

Живе майже всюди, однак нору викопує обов'язково в лісі. Харчується мишами і полівками, ловить пташенят, у селах краде курей.

Кабан

Всім відомий кабан – дика свиня. Це всеїдна тварина. Щоб добути їжу, він часто риє землю за допомогою іклів, які в нього ростуть усе життя. Поросята в кабана дуже симпатичні, смугасті.

Їжачок

Їжака можна зустріти і на лісовій галявині, і на доріжці біля будинку. Зазвичай це буває ввечері, коли їжачок виходить на полювання. Його здобич – миші та комахи.

Це теж звірі. Чим вони незвичайні?

**Звірі – тварини, тіло яких вкрите шерстю.
Всі звірі вигодовують дитинчат молоком.**

1. Чим вкрите тіло звірів?
2. Згадай другу назву цієї групи тварин. Поясни, чому їх так називають.

Звірі, ссавці

РІЗНОМАНІТТЯ ТВАРИННОГО СВІТУ

Тварини – це частина живої природи. Вони відрізняються розмірами, забарвленням, формою тіла. Мешкають тварини на суші, у воді, в повітрі, в ґрунті. На відміну від рослин і грибів вони здатні самостійно пересуватися: бігати, стрибати, повзати, літати, плавати.

Об'єднай цих тварин у групи. Назви ознаки кожної групи.

Тварини	Ознаки
КОМАХИ	6 ніг
РИБИ	Плавці, тіло вкрите лускою
ПТАХИ	Тіло вкрите пір'ям
ЗВІРІ	Годують дитинчат молоком

Назви зображених тварин. Поділи їх на дві групи.

куниця

Це **дикі тварини**. Вони мешкають в лісах, на луках, у водоймах. На відміну від домашніх тварин вони самі добувають корм, влаштовують собі житла, рятуються від ворогів.

косуля

фазан

клоп солдатик

Це **свійські тварини**. Людина їх вирощує та використовує в своєму господарстві. Вони дають людям молоко, яйця, м'ясо, шерсть.

кінь

собака

коза

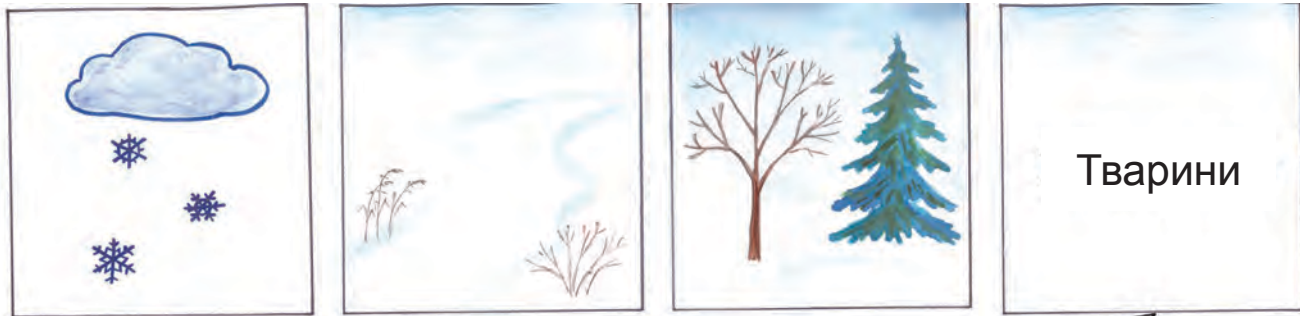
качка

Яких свійських тварин ти ще знаєш?

1. Чим відрізняється життя диких і свійських тварин?
2. Для чого людина вирощує свійських тварин?

ЗИМА В ПРИРОДІ

Немає корму

Шукають корм

Зима в нашому краї тепла, м'яка. Морози невеликі, часто змінюються більш теплою погодою. Сніговий покрив нестійкий, дуже швидко зникає. Бувають дні, що нагадують ранню весну.

Що змінилося в природі з приходом зими?

*Наче срібні зірочки,
білосніжні квіточки,
із зимової хмаринки
до землі летять...*

Чи знаєш ти, як народжуються сніжинки?

Невидима водяна пара піднімається високо в небо, де панує сильний холод. Там вона перетворюється на крихітні кристали льоду.

Крижинки ростуть, стають красивими сніжинками й падають вниз.

Чому в морозний день сніг скрипить у нас під ногами? Це ламаються тендітні промінчики сніжинок.

Сніг і лід – це замерзла вода.

Часто в лісах взимку можна бачити копиці сіна, дбайливо заготовлені людьми для корму диким тваринам у сніжну зиму.

Не відстають від дорослих і діти. Вони роблять багато годівниць, підгодовуючи птахів. Адже в холодну зиму для птахів найстрашніше не холод, а голод.

– Ці-ці-ці. Холодно й голодно. Чому ми не полетіли на південь, як інші птахи?

– Пінь-пінь-трррр, нам і тут добре. Полетимо до годівниці, там дітлахи поклали насіння й несолоне сало. Люди погодують нас взимку, а ми будемо влітку рятувати сади від ненажерливих комах.

Поспостерігай, як птахи намагаються зігрітися в зимові холоди.

1. Назви зимові місяці.
2. Назви тварин, що впадають у сплячку.
3. Чим ти можеш допомогти птахам і диким тваринам взимку?
4. З чого й де утворюються сніжинки?

Чи знаєш ти, що...

Шпаки в нашому краї передбачають погоду. Якщо вони не відлітають, залишаються зимувати, значить, зима буде теплою та м'якою.

ТИ І ТВОЯ СІМ'Я

Найближчі для тебе люди – це твоя сім'я: мама і тато, брати і сестри, бабусі і дідусі.

Родина з перших хвилин нашого народження знаходиться поруч. Якщо нам погано, трапилося нещастя – нам допоможе сім'я. Це наша опора на все життя.

У родині все йде своєю чергою: народжуються діти, про яких турбуються їхні батьки. А коли діти виростають – вони турбуються про своїх батьків. І так повторюється з покоління в покоління.

Головний обов'язок сім'ї – виховання дітей і турбота про хворих та літніх членів родини.

У сім'ї разом можуть жити два, три і навіть чотири покоління.

Скільки поколінь у сім'ї на малюнку?

У кожного члена родини є **ім'я та по батькові**, а у всієї сім'ї, як правило, – спільне **прізвище**.

Розкажи про свою сім'ю.

Вибери, що потрібно робити, щоб ваша сім'я жила весело й щасливо?

Піклуватися один про одного

Прибирати в будинку

Грати на комп'ютері

Грати з молодшими братиками чи сестричками

Розкидати свої речі, іграшки

Допомагати старшим

Просити нову іграшку

Ходити разом на прогулянки

Вітати зі святами

Ділитися новинами

Сім'я – це є щастя, любов і удача,
Сім'я – це улітку поїздки на дачу.
Сім'я – це є свято, сімейні всі дати,
Дарунки, покупки, приємні затрати.
Сім'я – це і праця, й про рідних турбота,
Сім'я – це удома багато роботи.
Сім'я – це так складно! Сім'я – це важливо!
Бо бути щасливим в сім'ї лиш можливо...

Марія Лангер

Сім'я житиме щасливо, якщо кожен член родини – і дорослі, і діти – будуть розуміти один одного, піклуватися один про одного, допомагати один одному.

1. Скільки людей у твоїй сім'ї?
2. Скільки в ній живе поколінь?
3. Як звуть повним ім'ям твоїх батьків, бабусь і дідусів?
4. Як ти допомагаєш у дома батькам?
5. Чи є у тебе постійні домашні обов'язки?
6. Як ти розумієш прислів'я «Яка родина, така й дитина»?

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ

Розкажи про свого друга або подругу.
Як його (її) звать?
За що ти його (її) любиш?
У чому допомагаєш?
Розкажи про ваші добрі справи.

Як потрібно спілкуватися з оточуючими тебе людьми, щоб кожному було приємно з тобою розмовляти? Відповідь проста: частіше говори «чарівні» слова. Наприклад, такі: **доброго ранку; дякую; вибачте; будьте ласкаві; скажіть, будь ласка; на добраніч.**

У яких випадках ти говориш ці слова?

Розмовляй із близькою людиною так, як би ти хотів, щоб розмовляли з тобою.

Придумай діалоги до малюнків, використовуючи ввічливі слова.

1.

Дякую.

Вибачте.

3.

2.

Будь ласка.

Пробачте.

Дозвольте мені пройти.

Щасливої дороги.

4.

По дорозі в школу ти зустрів свого друга. Він ішов разом зі своєю мамою. Як ти привітаєшся з другом? А з його мамою?

У Придністров'ї проживають люди багатьох національностей. Вони говорять різними мовами: молдавською, російською, болгарською... Поки що ти не знаєш ці мови.

Як би ти передав людям, які говорять іншою мовою, своє дружнє ставлення, побажання добра й миру?

Для спілкування потрібно дотримуватися деяких правил:

Частіше посміхатися

Не перебивати мовця

Не називати знайомих на прізвисько

Не сміятися над слабким

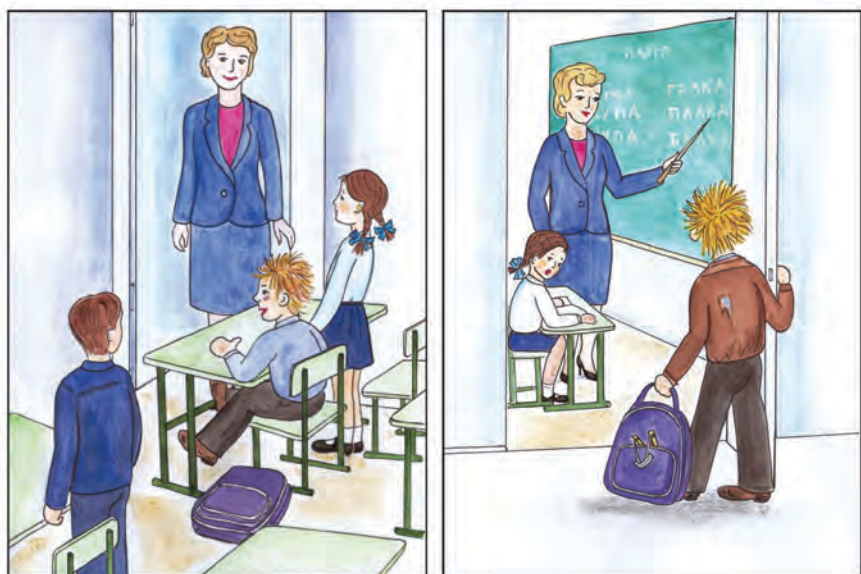
Які правила спілкування ти додав би?

КУЛЬТУРА ПОВЕДІНКИ У ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

Ти вже знаєш правила, які допоможуть тобі спілкуватися з оточуючими людьми: друзями, сусідами, дорослими.

А якою повинна бути твоя поведінка в громадських місцях, щоб тобою могли пишатися рідні?

Ти – у школі

 Розкажи за малюнками про культуру спілкування в школі.

Поради першокласнику:

1. Не забирай чужого, але й не все своє віддавай.
2. Умій захищати себе мирним шляхом.
Замість кулаків використовуй слова.
3. Не ображайся без діла.
4. Сам ні до кого не приставай.
5. Частіше говори: давай дружити, давай грати
6. Грай чесно.
7. Не дратуй, не хнич, не випрошуй нічого.
8. Не ябедничай за спиною у товаришів.
9. Не будь нечепурою, діти нечепур
не люблять.
10. Дорожи честю класу.

Нехай школа для тебе

буде в радість!

Ти – глядач

Тобі, звичайно ж, відомо, що вистави, кінофільми починаються в певний час. Тому приходити в театр, кінотеатр треба своєчасно та займати свої місця.

Не заважай артистам, людям, що сидять поруч, розмовами, кашлем, шарудінням.

Розглянь малюнки.

Хто з дітей правильно проходить між рядами?

Поради Васі Забіякіна

1. Усаджуйся з ногами в крісло.
2. Їж цукерки, сухарики, чипси й бутерброди.
3. Обговорюй, що відбувається на сцені чи на екрані.
4. Можеш підхоплюватися з місця, кричати та свистіти.
5. Якщо тобі нудно, поговори з сусідом про свої справи.

1. Чи подобаються тобі ці поради?
2. А як ти поводишся в кіно або в театрі?

Ти – на вулиці

Якими неприємностями загрожують дітям, їхнім батькам, суспільству ці вчинки?

Де б ти не був, у будь-якій ситуації тобі допоможуть «чарівні» слова. Навчися спілкуватися з людьми. Тоді тебе оточуватимуть друзі, тобою будуть пишатися рідні.

1. У яких інших громадських місцях ти бував?
2. Яких правил поведінки ти дотримувався?

ЗВІДКИ В НАШ ДІМ ПРИХОДЯТЬ ЕЛЕКТРИКА, ВОДА, ГАЗ

Загадка

Без ніг біжить,
Без вогню горить,
Без зубів, а кусається.

Назви предмети. Що їх об'єднує?

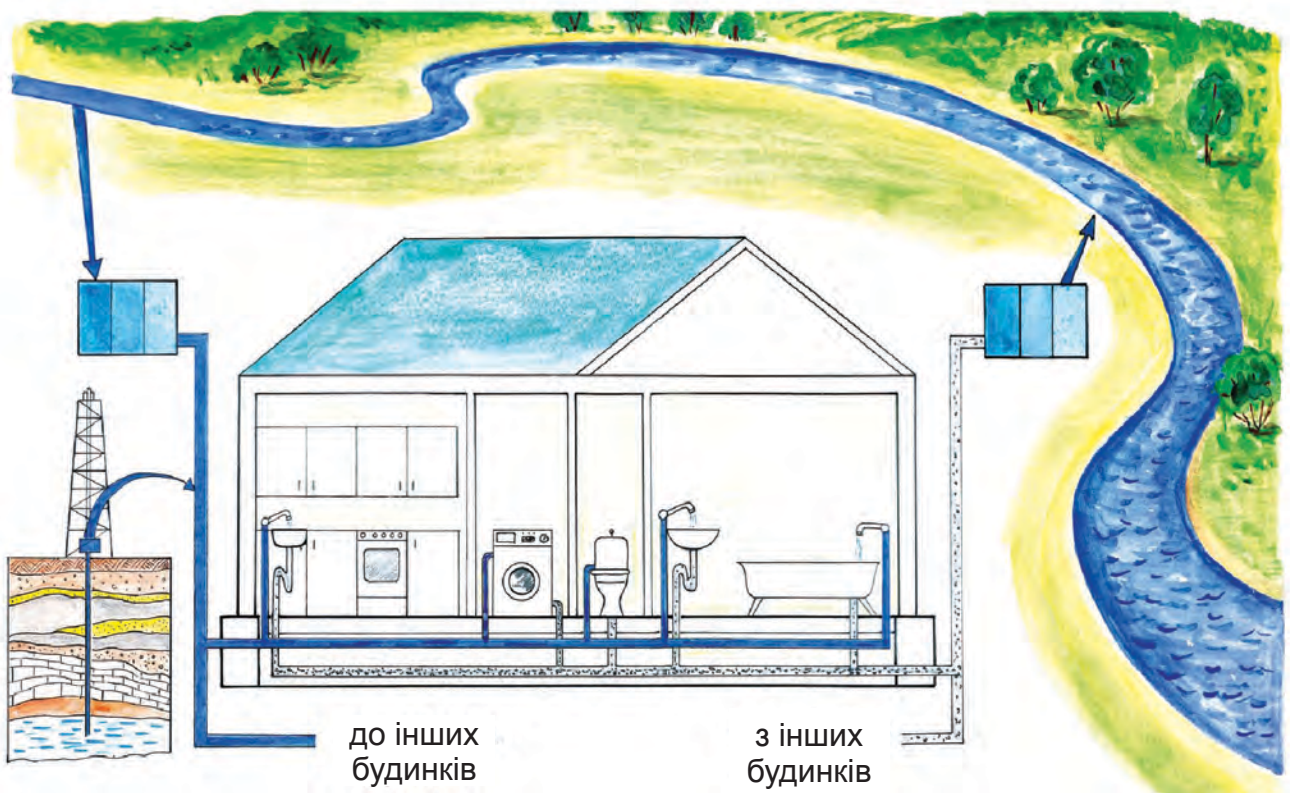

Це **Дубоссарська гідро-електростанція.**

Звідси електричний струм йде проводами в міста й села нашої республіки, на фабрики, заводи, в будинки людей.

Дубоссарська гідроелектростанція

Простеж, який шлях пройшла вода, поки потрапила до тебе в будинок.

Подумай, хто головний винуватець забруднення води в природі.

**Людина використовує для своїх потреб прісну воду, а запаси прісної води на Землі обмежені.
Пам'ятай про це!**

Розглянь ці знаки. Як ти думаєш, що вони позначають?

Поки газ потрапить у будинок людини, він може пройти шлях у сотні й навіть тисячі кілометрів. «Газова дорога» називається **газопровід**.

Газ і електрика можуть бути друзями й помічниками. Подумай, якою бідою вони можуть іноді обернутися.

1. Які електроприлади є в твоєму домі?
2. Запитай у дорослих, де в Придністров'ї знаходяться електростанції.

ОДИН ВДОМА

Які небезпеки підстерігають тебе вдома?

Небезпека перша. Гострі, кóлючі та ріжучі предмети.

Якщо ти хоч раз порізав руку ножом, то знаєш, чим вони небезпечні.

Усі гострі, кóлючі та ріжучі предмети обов'язково треба класти на свої місця. Порядок у будинку не тільки для краси, а й для безпеки.

Небезпека друга. Електричні прилади. Вони можуть вдарити струмом або стати причиною пожежі.

1. Йдучи з дому, обов'язково вимикай телевізор, праску та інші електроприлади.

2. Ніколи не тягни за електричний дріт руками.

3. Ні в якому разі не підходь до оголених дротів і не торкайся їх.

Небезпека третя.

Ліки та побутова хімія.

1. У жодному разі не куштуй самостійно

ніяких ліків. Неправильно прийняті ліки можуть виявитися отрутою.

2. Побутова хімія – це пральні порошки, засоби для миття посуду, засоби від шкідливих комах та багато іншого. Отрута від комах діє

й на людей. Тому ні в якому разі не відкривай ніяких пакунків із побутовою хімією.

Небезпека четверта. Газ.

Газ може бути дуже небезпечним. Скупчившись у кухні, він може вибухнути. Якщо ним дихати – можна отруїтися.

Що робити, якщо ти відчув запах газу?

1. Терміново скажи про це дорослим.
2. Треба відразу відчинити вікна й провітрити квартиру.
3. Перевір, чи закриті крани на плиті.
4. Негайно зателефонуй за номером 104.
5. У жодному випадку не вмикай світло і не запалюй сірники.

Небезпека п'ята. Балкон.

1. Ніколи не грай на балконі в рухливі ігри.

2. Не перегинайся через поруччя балкона.

Небезпека шоста.

У житті зустрічаються не тільки небезпечні предмети, а й небезпечні люди. Таких людей називають злочинцями. Вони можуть пограбувати квартиру, вкрати дитину або навіть убити людину.

1. У жодному випадку не відчиняй двері незнайомій людині.

2. Якщо в двері дзвонить монтер, лікар або навіть міліціонер, все одно не відчиняй – злочинці можуть переодягнутися в будь-яку форму.

3. Якщо незнайома людина намагається відчинити твої двері, відразу ж зателефонуй в міліцію за номером 102 і назви свою точну адресу.

4. Якщо вдома немає телефону, клич на допомогу з вікна або з балкона.

5. Не вір, що когось прислали до тебе батьки, якщо вони тебе про це не попередили.

1. Розкажи, які небезпеки можуть підстерігати тебе вдома.

2. За якими номерами необхідно телефонувати у випадку небезпеки?

УРОКИ ЗДОРОВ'Я

Кого називають здоровою людиною?

Хто зуби не чистить, не миється з милом,
той буде рости хворобливим, безсилим.
В бруднулі у друзях тільки бруднулі,
такі ж неохайні, у бруді втонулі.

Із них виростають лиш беки та бяки,
за ними ганяються злющі собаки.
Бруднулі бояться води і застуд,
а іноді й зовсім вони не ростуть.

Михайло Котін

(Переклад Лесі Вознюк)

Як ти думаєш, навіщо потрібно вмиватися?

Щоб бути чистим

Щоб було приємно

Щоб змити мікроби

Щоб добре виглядати

Щоб підбадьоритися від
холодної води

Щоб шкіра була
здоровою

Щоб міцне здоров'я мати,
Треба добре-добре знати
дітям правила прості,
А за змістом – золоті!

Щоб нічого не боліло,
Полюбити треба мило!
Часто й чисто руки мити
Та охайному ходити.

Чи знаєш ти, що на руках людини живуть мікроби?

Вони дуже маленькі
й живі

Вони потрапляють в організм
і спричинюють хвороби

Вони бояться мила

Вони живуть на брудних руках

Щоб вирости здоровим, треба вчасно харчуватися, займатися спортом, читати цікаві книги, грати з друзями. Щоб усе встигати, треба дотримуватися **режиму дня**.

Розглянь режим дня першокласниці Оленки.

Чим схожий твій день на день Оленки?

Дуже важливий у режимі дня **сон**. **Сон** – це відпочинок, він потрібен для того, щоб накопичити сили. Якщо людина добре спала, вона встане вранці свіжою, бадьорий.

Дитині у віці 7–8 років потрібно спати не менше 10 годин на добу.

Протягом дня необхідно багато рухатися. Той, хто завжди ходить пішки, грає в рухливі ігри, займається спортом, не любить засиджуватися перед телевізором або комп'ютером, – той завжди веселий і здоровий.

А чи знаєш ти, що люди, які часто посміхаються, завжди бувають у гарному настрої, не сваряться – менше хворіють?

Зберігай з оточуючими людьми добрі стосунки. Посміхайся і будь завжди здоровий.

1. Чому треба дотримуватися режиму дня?
2. Для чого людині потрібен сон?
3. Як ти розумієш вираз «Чистота – запорука здоров'я»?

ЯКИМ ПОВИННО БУТИ ХАРЧУВАННЯ ЛЮДИНИ

Правильне харчування оберігає людину від хвороб, забезпечує її ріст, хороше самопочуття та допомагає швидко виконувати роботу. Неправильне харчування призводить до хвороб.

Їжа повинна бути різноманітною. Ось найнеобхідніші дитячому організму продукти:

Якомога більше треба вживати в їжу овочів і фруктів, оскільки в них багато вітамінів та інших корисних речовин. Без вітамінів організм слабшає та навіть можна захворіти.

Розглянь малюнки. Що неправильно роблять діти?

Запам'ятай правила харчування.

Їсти потрібно щодня в один і той же час.

Харчуватися потрібно продуктами, корисними для здоров'я.

Їсти продукти треба в певному порядку.

Кожен шматочок треба ретельно пережовувати.

Не переїдай!

Солодощі можна їсти тільки після обіду.

Перед їдою обов'язково вимий руки з милом!

1. А чому треба мити руки з милом перед їдою?
 2. Спробуй скласти для себе правильне меню на день.
- Буде важко – попроси допомоги у дорослих.

ДОРОГА ВІД ДОМУ ДО ШКОЛИ

Кращий спосіб зберегти своє життя на дорогах – дотримуватися правил дорожнього руху.

По дорозі йдеш до школи,
Не лови ворон ніколи.
А завжди подумай ти,
Як дорогу перейти.
І ніколи не біжи,
Завжди з розумом дружи.
Про своє життя подбай,
Тому правила вивчай.

Для того щоб люди й машини не заважали один одному на вулиці, придумали спеціальні знаки.

Деякі з **дорожніх знаків** дуже сердиті.

Вони забороняють:

– йти пішоходам;

– їхати машинам.

Інші попереджають:

– поруч діти;

– поруч залізниця.

Є дуже добрі знаки. Вони **дозволяють**:

– рухатися тільки пішоходам;

– рухатися велосипедистам.

Деякі знаки **повідомляють** людей про те, що саме в цьому місці найбезпечніше:

– переходити дорогу;

– чекати автобус, тролейбус, маршрутне таксі.

Правила дорожнього руху повинні знати й виконувати всі.

Переходити дорогу можна тільки по переходу на зелений сигнал світлофора.

При переході вулиці дивись спочатку наліво, а потім – направо. Не можна грати й бігати поблизу проїжджої частини.

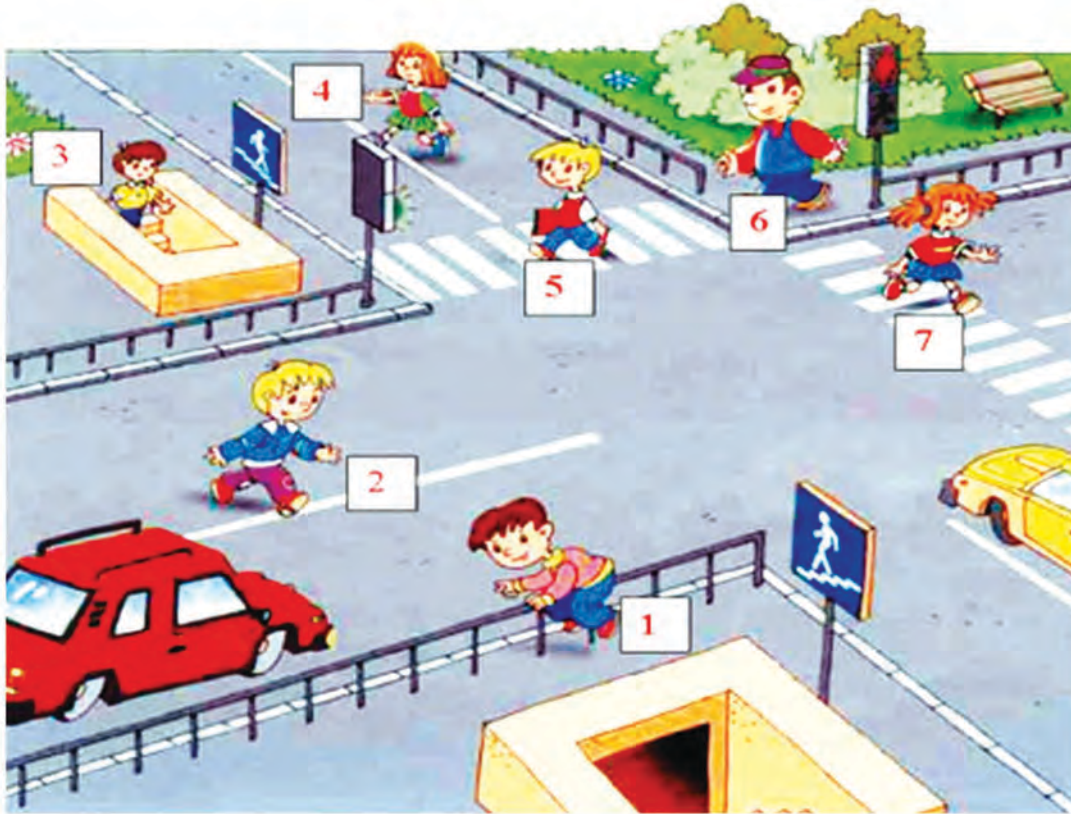
Автобуси та тролейбуси треба обходити ззаду.

Дорожні знаки – твої помічники. Потрібно розуміти їх мову та строго виконувати їх вказівки.

Розглянь малюнок. Хто з дітей порушує правила дорожнього руху?

1. Назви свою адресу. Подумай, навіщо її треба знати.
2. Які будівлі, крім житлових, знаходяться на твоїй вулиці?
3. Чи потрібно тобі переходити вулицю по дорозі в школу?
4. Як ти це робиш?
5. Які дорожні знаки тобі зустрічаються дорогою?

ЩО МИ ЗНАЄМО ПРО СВОЄ МІСТО, СЕЛО

Рашків

Рибниця

Кіцкани

Тирасполь

Бендери

У кожної людини є свій рідний куточок на Землі. Це край, де вона народилася. Це її маленька Батьківщина. З таких маленьких рідних куточків і складається наша велика Батьківщина.

Значить, Батьківщина починається від порогу твого рідного дому.

У містах є заводи й фабрики. На заводах виготовляють автомобілі, трактори, комбайни, телевізори. На фабриках шують одяг, взуття, роблять цукерки, книги, іграшки.

Що виготовляють у місті, де ти живеш?

Якщо ти живеш у селі, то добре знаєш, що на полях вирощують пшеницю, соняшник, цукровий буряк, картоплю. На фермах утримують корів, овець, свиней, курей, гусей, качок.

Місто не може обійтися без своїх сусідів – сіл і присілків. А селу не обійтися без продукції заводів і фабрик.

 Розглянь малюнок і розкажи, чим місто допомагає селу? Що село дає місту?

- 1. Як називається місто чи село, у якому ти живеш?
2. Уяви собі, що до тебе приїхав гість. Що б ти йому розповів про своє місто, своє село?
3. Розкажи про твоє найулюбленіше місце в місті (селі).

ПРОФЕСІЇ ДОРОСЛИХ

Чи багато на світі професій? Напевно, не порахуєш! Озирнись навколо. Люди яких професій потрудилися, щоб ти міг жити, учитися, відпочивати?

Назви професії людей, зображених на малюнках. Чим вони займаються? Де працюють?

Одного разу Іванко й Тетянка мріяли про те, ким вони стануть, коли виростуть.

– Я буду лікарем, – сказала Тетянка. – Адже лікар – найголовніша професія, тому що він лікує людей.

– А я буду будівельником. Адже будівельник головніший за лікаря, тому що він будує лікарні, – відповів сестрі Іванко.

– Ні, напевно, кухар головніший за будівельника. Адже якщо кухар не приготує обід, то будівельник не зможе працювати, – сказала Тетянка.

– Значить, ще головніший продавець. Якщо він не продасть продукти, то кухар не приготує обід, – подумавши, сказав Іванко.

– А що буде, якщо продавець захворіє й не зможе продавати продукти?

– Його вилікує лікар, – впевнено відповів Іванко.

– Так хто ж головніший? – розгублено запитала Тетянка.

Загадку розв'язала мама, що повернулася з роботи.

– Немає такої професії, яку можна назвати найголовнішою. Всі професії важливі, бо приносять користь людям, і всі люди на землі не можуть обійтися без праці один одного.

Нині всякий труд в пошані,

Де який не є.

І людині по роботі

Чесць ми віддаєм.

Михайло Ісаковський

1. Де працюють твої батьки?
2. Хто вони за професією?
3. Чим корисна їх робота для людей?
4. Ким станеш ти, коли виростеш?

ТРАНСПОРТ

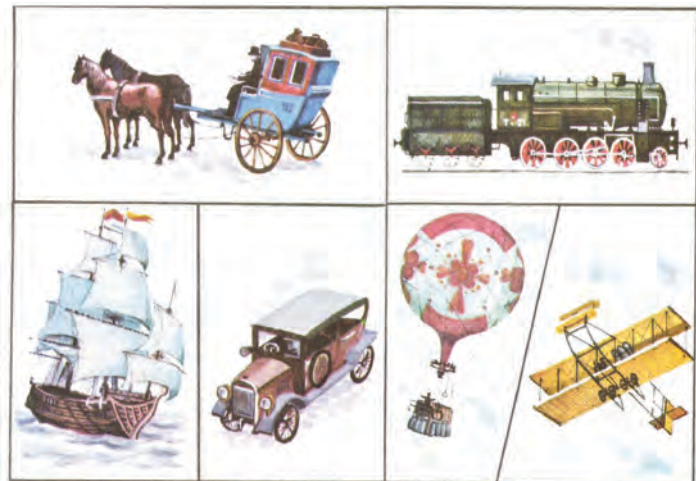
Для пересування землею, водою, повітрям і під землею, для перевезення пасажирів і вантажів служить **транспорт**.

Розкажи про призначення цього транспорту. На які групи його можна поділити?

Розглянь на малюнках, як виглядав старовинний транспорт. Чим він відрізнявся від сучасного?

ТРАНСПОРТ

наземний

водний

повітряний

підземний

Загадка

Прив'язаний за вусики
Знайомий жук повзе.
А в череві великому
Той жук людей везе.

 Тролейбус – основний вид громадського транспорту у великих містах Придністров'я. Рухається він за допомогою електродвигуна. Живиться електричним струмом, який іде по дротах.

 Батьківщина тролейбуса – Німеччина. Винайшли його понад 100 років тому.

 Чи знаєш ти, як треба поводитися в громадському транспорті?

В трамваї переповненім
Сашко з м'ячем сидить,
А коло нього згорблений
Старий дідусь стоїть.

Хтось до Сашка звертається:

– Чи вас у школі вчать,
Як місце дати старшому,
Як старших поважать?

– Та вчать, – Сашко відказує, –
Але у дану мить
Розпочались канікули –
І нас ніхто не вчить.

Грицько Бойко

У якій послідовності
пасажири повинні увійти в
тролейбус?

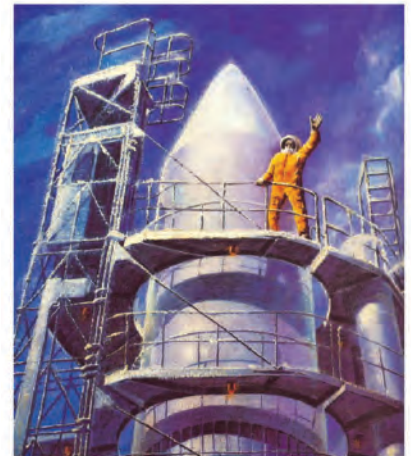
Наймолодший вид транспорту – космічний – з’явився близько
50 років тому.

Загадка

Диво-птиця, хвіст горить,
До зірок вона летить.

Космічний корабель, на якому
Юрій Гагарін облетів Землю, нази-
вався «Восток». Перший космонавт
був у космосі 108 хвилин.

А зараз космонавти подовгу пра-
цюють на космічних станціях, де
проводять наукові дослідження.

1. На які групи можна поділити транспорт?
2. Які види транспорту зустрічаються на вулицях твого міста, села?

РІКА-МАНДРІВНИЦЯ

У самій назві нашого краю – Придністров'я – заховане ім'я великої річки – **Дністер**.

Далеко на Україні, у Львівській області, біля гори Розлуч пробивається з її надр кришталеве джерельце – це **витік (початок)** Дністра. Сотні кілометрів пробігає Дністер і перетворюється в широку, глибоку, повноводну річку. Несе він свої води в Чорне море. Русло річки дуже звивисте, річка часто петляє.

Річка, річенька, ріка,
Здалеку до нас прийшла.
Що робила ти в путі,
Спершу, ніж сюди прийти?
– В джерелі одній синиці
Виділила я водиці.
Потім – квітучому саду,
Потім – великому стаду.

Потім біля берегів
Присипляла я мальків.

Загату я зустріла,
Турбіну покрутила.
Електрострум у школи
Дає потік річковий.

Володимир Орлов

Яку роботу виконує річка? Все, що сказано, можна віднести і до
головної річки нашої республіки.

Річка може впадати в іншу річку, в озеро або в море.

Але Дністер не тільки помічник людини. Це будинок для багатьох річкових мешканців. А ще – це улюблене місце відпочинку для жителів нашої республіки.

Якщо ти хочеш частіше відпочивати біля річки, постарайся після себе залишати берег в чистоті.

Тече річка – невеличка,
Та нікому не секрет,
Що знаходяться у ній
Банки, склянки і сміття.

І не хочуть воду пити
З річки коні та воли,
Як почнуть оті машини
Мити в річці шофери.

Стали люди добре жити.
Та невже оцей прогрес
Має річку погубити?

1. Де бере свій початок річка Дністер?
2. Куди впадає Дністер?
3. У твоєму місті (селі) протікає річка?
4. Як вона називається? Де бере початок? Куди впадає?

Вітік

УЯВЛЕННЯ ПРО ЧАС

Загадки

1. Він без крил,
Швидко летить,
Не наздоженеш його.
2. Сьогодні є
І завтра буде.
3. Що ніколи не можна повернути?

У всіх цих загадках одна відгадка – ЧАС.

Час постійно біжить з минулого в майбутнє. А біжить він через теперішність.

Теперішність – це зараз.

Минуле – те, що було.

Майбутнє – те, що буде.

ВЧОРА	СЬОГОДНІ	ЗАВТРА
		

Люди завжди прагнули виміряти час.

Загадка

Я ніколи не сиджу,
А ходжу, ходжу, ходжу.
І хоч з місця не зійду –
Все про час вам розкажу.

Прилад для вимірювання часу – годинник. Годинники бувають різні – електронні, пісочні, сонячні, квіткові.

Вони показують час протягом доби.

Яке слово об'єднує ранок, день, вечір і ніч?

Поясни приказку «День та ніч – доба геть».

Загадка

Стоїть кущик,
На ньому сім листочків.
Зовні листя біле,
А з вивороту – чорне.

Сім діб об'єднані в тиждень. Кожен день тижня має свою назву.

Тижні складаються в місяці, а місяці – у рік.

Загадка

Чотири килими майстерниці тчуть.
Один за одним їх на землю кладуть.
Білий і синій, зелений і жовтий.
Тут відповідь хитра, її знайшов ти?

Знайти відповідь на загадку допоможе вірш Леоніда Яхніна.

Чотири кольори року

Білі вже шапки на білих березах.
Біле зайчисько на білім снігу.
Білий узор на гілках від морозу.
По білому лісі на лижах біжу.
Синє вже небо. Сині і тіні.
Синії річки скинули лід.
Синій підсніжник, житель весняний,
На синій проталинці сміло проріс.

В зеленому лісі на травичці зеленій
Поводить вусами зелений жучок.
На стежці зустрівся метелик зелений –
Й накрив мій сачок, нитяний ковпачок.

Сонце, хоч жовте, слабо вже гріє.
Жовті в нас дині на жовтій землі.
Жовті листки шарудять по алеї,
Жовта на стовбурі крапля смоли.

1. Скільки місяців у році?
2. Назви зимові, весняні, літні та осінні місяці.
3. З якого місяця починається рік?
4. Яким місяцем закінчується рік?
5. З якого місяця починається навчальний рік?
6. З якого місяця починаються літні канікули?
7. У якому місяці в тебе день народження?

ВЕСНА В ПРИРОДІ

Весна

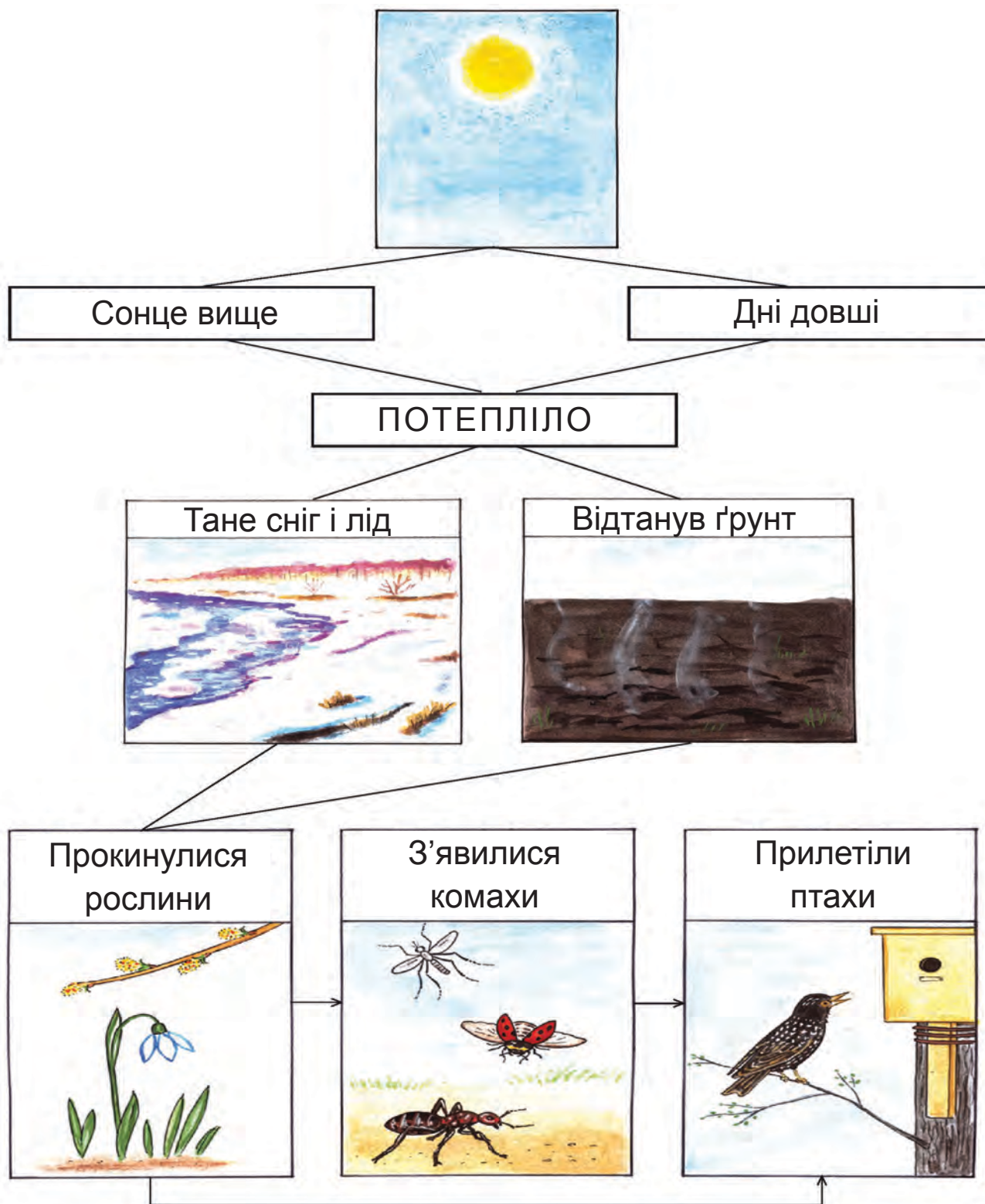
Ще по ярах біліє сніг
І спить озимина,
Та вже з гори струмок побіг, –
До нас прийшла весна.

Землі торкнулася крилом –
Промінням золотим,
І враз повіяло теплом
Над лісом молодим.

Марія Познанська

Простеж за схемою, що змінилося в природі з приходом весни.

Ми довідуємося про весну за збільшенням тривалості дня і приходом тепла. Навесні тане сніг і лід, розпускається листя, з'являються перші квіти й комахи, прилітають птахи.

Весна в Придністров'ї зазвичай приходиться рано. Часто на початок весни в нашому краї немає вже ні снігу, ні льоду на річках.

Прокидаються від зимового сну рослини. На проталинах з'являються первоцвіти. Разом з ними, ще до появи листя, зацвітають кущі верби і ліщини.

Серед дерев першою зацвітає вільха, потім – осика й тополя.

Ще одна весняна прикмета – поява комах. Їх пробудження пов'язане з настанням теплих днів, а також із раннім цвітінням рослин.

Повертаються з теплих країн перелітні птахи. Навесні у них багато турбот. Вони будують гнізда, відкладають яйця та виводять пташенят.

Прокидаються після зимової сплячки ховрахи, їжаки, вужі, змії, ящірки, жаби.

Наприкінці березня – у квітні починаються весняні польові роботи.

1. Назви весняні місяці.
2. Які рослини нашого краю зацвітають першими?
3. Які зміни в житті тварин відбуваються навесні?

ЧОМУ ДМЕ ВІТЕР, ЙДЕ ДОЩ? ЩО ТАКЕ ВЕСЕЛКА?

Опусти порожню пляшечку в миску з водою. З пляшечки побіжать бульбашки. Що це за невидимка там сиділа?

Ця загадка про нього:
Таке велике,
Що займає весь світ.
Таке маленьке,
Що в будь-яку щілину пролізе.

Правильно, це повітря – дивовижний газ, без якого не можуть жити ні люди, ні рослини, ні тварини.

Загадка

Хоч без крил, але літаю,
Вербі коси розплітаю.
Погойдаю в лісі гілку,
Заколишу в квітці бджілку.
Якщо добре розлютити,
Можу шкоди наробити.

Як з'являється вітер?

Повітря над землею нагрівається, але не скрізь однаково. Тепле повітря піднімається вгору, на його місце поривається холодне. Такий рух повітря й називають вітром.

Чому йде дощ? Тому, що світить сонце!

Сонце перетворює воду морів, річок і озер на легку прозору пару. Вона піднімається вгору й зустрічається з холодним повітрям. Пара починає збиратися в крихітні водяні крапельки. Їх стає все більше і більше – цілі хмари. Крапельки тупляться одна до одної, ростуть, стають важчими, не можуть утриматися в повітрі та падають вниз, на землю.

Загадка

Понад річкою місток
Виріс із семи стрічок.
Та по ньому не піду,
Бо ще в воду упаду.

Як з'являється веселка?

Коли закінчується дощ, з-за хмар визирає сонце. Його промені проходять через дощові краплі, і на небі виникає незвичайна кольорова дуга – веселка.

У веселці сім кольорів і всі вони завжди розташовані в такому порядку: червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій і фіолетовий.

Побачити веселку можна не тільки після дощу. Вона з'являється ясного сонячного дня над фонтанами, водоспадами.

1. Що таке вітер?
2. Чому виникає веселка?
3. Перелічи кольори веселки.

ЯК ХЛІБ НА СТІЛ ПРИЙШОВ

Загадка

В полі ріс я, колосився,
На стеблині уродився.
А тепер мене ви ріжете,
На здоров'я смачно їжете.

Якби хліб умів розмовляти, він розповів би тобі історію свого народження.

Розглянь малюнки і розкажи, як хліб прийшов на стіл.

В нім здоров'я наше й сила,
В нім чудове є тепло, –
Скільки рук його ростило,
І плекало, й берегло.

Бо зерно не зразу стало
Хлібом тим, що на столі, –
Люди рук своїх доклали.
Потрудились на землі.

Сергій Погорєловський

Тепер ти знаєш, що хліб народився пшеничним паростком у полі, побував зерном, борошном, тістом, став хлібом – і тільки тоді потрапив у магазин. Багато людей різних професій допомагали йому в дорозі.

Хліб – це багатство нашої республіки. З давніх-давен люди шанобливо ставилися до цього безцінного продукту. Найбільшим гріхом вважалося зронити хоча б одну крихту хліба. Ще більшим – розтоптати її ногами. Якщо шматочок хліба падав на підлогу, його піднімали й цілували. Бережи хліб!

Хліб

Тільки-но з печі, скоринка в золі –
Свіжа хлібина лежить на столі.
День розпочався з цієї хлібини...
В ній наш достаток, могутність країни,
Наших морів нестривожена синь,
Шлях до зірок у космічну глибіню.
Кажуть в народі правдиві слова:
Хліб-годувальник – всьому голова!

Лідія Компанієць

1. Як ти розумієш прислів'я «Хліб усьому голова!»?
2. Як бережуть хліб у твоїй родині?
3. Люди яких професій допомагали хлібові прийти на стіл?

БАГАТСТВА ПРИРОДИ

Природа – найбільший наш друг. Людина бере від природи все, що їй необхідно для життя: тепло, воду, повітря, одяг, їжу, житло.

Спостерігаючи за природою, люди стали приручати диких тварин, вирощувати корисні рослини.

Розглянь малюнки.

Що люди отримують від тварин?

Як використовують дари рослин?

Які предмети, що тебе оточують, зроблені з матеріалів, видобутих у землі?

Своєю діяльністю людина покращує умови життя. Але вона часто завдає великої шкоди природі.

Подумай, якої.

**Людина не може жити без природи та її багатств.
Пам'ятай про це і дбайливо стався до них.**

Розкажи за ма-
люнками, який шлях
проходить одяг.

1. Назви природні багатства нашого краю.
2. Як люди їх використовують?
3. Які вироби з дерева є у тебе вдома, у школі?

ЩО ТАКЕ ЕКОЛОГІЯ?

Природі другом будь і пам'ятай:
Не нищ нічого, квітку не ламай.
Хай все голубить сонечко ясне —
Життя на цій Землі у всіх одне.

У природі все взаємопов'язане. Рослини служать їжею для травоїдних тварин. Хижаки полюють на інших тварин.

Щоб жити з природою у злагоді, не порушуючи її законів, потрібно знати, як з нею поводитися. Цьому нас вчить наука **екологія**.

Використовуючи природні багатства, необхідно пам'ятати, що не можна лише брати, нічого не даючи взамін.

Якщо не дбати про природу, її багатства виснажуються.

Розглянь малюнки. Яких правил необхідно дотримуватися, щоб не образити природу?

Які правила ти можеш додати?

1. Чого вчить наука екологія?
2. Які добрі справи можеш зробити ти, щоб зберегти природу?
3. Розкажи, як ти поводишся зі сміттям, залишками їжі, багаттям, коли буваєш із батьками на природі?

Екологія

СКОРО ЛІТО. ЩО МИ ДІЗНАЛИСЯ ЗА РІК

Щедре літо

Літня спека, грози, грім,
Літо, ти прекрасне всім!
Скільки в тебе є скарбів:
В лісі — ягід та грибів;
У садках — смачна малина,
Аґрус, яблука, ожина.
Фрукти й зелень соковита —
Це смачні дарунки літа.
Ген тече срібляста річка...
Ой і тепла ж в ній водичка!
Можна влітку засмагати,
Можна плавати й пірнати.

Т. Корольова

Літо в Придністров'ї зазвичай приходиться швидко. Часто вже в кінці травня стоять спекотні дні, гримлять грози.

У **червні** найдовші дні та найкоротші ночі. Червень – місяць цвітіння. Зацвітає липа, на якій невтомно трудяться бджілки. Вражають красою лілові дзвіночки, білі ромашки, жовті кульбабки, багряні маки, блакитний цикорій.

Липень – найбільш ягідний місяць. Достигає малина, агрус, смородина, ожина. Вже не так чути спів птахів. У них з'явилися пташенята, які вимагають корму. Дорослим птахам і звірам треба встигнути вивести своє потомство, навчити його премудростям життя.

А ось і **серпень** – місяць-припасиха. На ліщині дозрівають горіхи. Люди збирають врожай. Білки, польові миші, ховрахи теж роблять запаси. Вони носять у комори зерно, сушать гриби, ягоди. У серпні дні стоять спекотні, а вночі приходить прохолода.

Літо – чудовий час для повноцінного відпочинку. Частіше бувай на свіжому повітрі. Засмагай, купайся в річці або морі. Їж більше овочів і фруктів.

Спостерігай за природою. Вивчаючи її, ти відкриєш для себе багато нового й цікавого.

Природа – непрочитана книга. Вчися її читати!

ЗМІСТ

Країна, де ми живемо	4
Нас оточує природа	6
Зірки та планети	10
Земля – наш дім	13
Що спільного у різних рослин	15
Рослини та їхнє різноманіття	17
Осінь у природі. Листяні та хвойні рослини	21
Дикорослі та культурні рослини	25
Хто такі комахи?	29
Хто такі риби?	32
Хто такі птахи?	34
Хто такі звірі?	38
Різноманіття тваринного світу	41
Зима в природі	44
Ти і твоя сім'я	47
Культура спілкування	50
Культура поведінки у громадських місцях	52
Звідки в наш дім приходять електрика, вода, газ	56
Один вдома	59
Уроки здоров'я	62

Яким повинно бути харчування людини	65
Дорога від дому до школи	68
Що ми знаємо про своє місто, село	71
Професії дорослих	73
Транспорт	75
Річка-мандрівниця	78
Уявлення про час	81
Весна в природі	85
Чому дме вітер, йде дощ? Що таке веселка?	89
Як хліб на стіл прийшов	91
Багатства природи	93
Що таке екологія?	96
Скоро літо. Що ми дізналися за рік	98

Навчальне видання

Іванова Валентина Василівна
Боєва Ніна Ярославівна
Свинаренко Маргарита Валеріївна
Сич Ольга Іванівна

НАВКОЛИШНІЙ СВІТ

Підручник для 1 класу
загальноосвітніх шкіл

Перекладач	<i>О.М. Курилас</i>
Редактор	<i>Н.Л. Стрецькул</i>
Коректор	<i>Н.Л. Стрецькул</i>
Виготовлення оригінал-макету	<i>О.Б. Аксенова</i>

Підписано до друку 23.11.2015. Формат 84x108/16.
Ум. друк. л. 10,7. Тираж 80 прим. Замовлення №
ДОЗ ДПО «ІРОіПК». 3300, м. Тирасполь, вул. Каховська, 17.

Міністерство регіонального розвитку, транспорту та зв'язку ПМР
Державне унітарне видавничо-поліграфічне підприємство
«Бендерська друкарня «Поліграфіст»»
3200, м. Бендери, вул. Пушкіна, 52.